

kladateľ psychologických pracovísk základného významu (Psychologické laboratórium SAV, Psychologická výchovná klinika v Bratislave a B. Bystrici, Výzkumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Inštitút špeciálnej a liečebnej pedagogiky). Štúdium na FF UK v Bratislave absolvoval 1946, kandidát psychologických vied (1961), venia docendi (1963), vysokoškolský učiteľ na FF UK a riaditeľ VÚDPaP (1964-69), 1970-90 pracovník UNESCO, 1991-1997 dekan Pedagogickej fakulty UK v Bratislave.

Aj keď teraz sa už naznačilo, kto bol, ostáva ešte celý rad ďalších otázok. Ako sa touto osobnosťou stal? K čomu dospel? Čomu sa dal či rozdal? Takéto otázky si síce možno klásť, ale nik nemôže na ne odpovedať. Tajomstvo seba si každý odnáša so sebou. Oprávnené sa však spytujeme: Čím vynikol, čo také vykonal, zanechal, že by jeho meno a činy mali zostať zaznamenané pevnejšie než len v pamäti tých, čo zároveň s ním žili a poznali ho?

Prv ako sa na to pokúsime odpovedať, žiada sa stručne charakterizovať príslušný historický kontext.

V hodnotení vývoja novodobej psychológie v Československu platí konsenzus pri najmenšom o tom, že svojho času tu žili a pôsobili tzv. zakladateľské osobnosti tohto vedného odboru. Patria k nim podľa nás bezpochyby (v abecednom poradí) J. Doležal, J. Čečetka, V. Forster, V. Chmelař, A. Jurovský, F. Krejčí, R. Konečný, V. Příhoda, V. Rostohar, J. Stavěl, C. Stejskal, F. Šeracký, V. Tardy, J. Váňa a akiste aj ďalší. Na ich priekopnícku činnosť nadviazali svojimi mimoriadnymi aktivitami priebežne ďalší výrazní jednotlivci, ktorých navrhujeme nazývať budovateľskými osobnosťami psychológie, a to či už v Česku a na Morave, alebo na Slovensku. M. Bažányho možno pokladať za prototyp takejto osobnosti.

Bol projektantom, ale i staviteľom, bol motorom a zároveň vodičom slovenskej psychológie po dlhé roky jej najťažšej cesty. Poháňal i viedol ju po málo schodných cestách tak, aby napriek ťažkému terénu vydržala, nestratila svoj cieľ i smer a nezaostala za hlavným pelotónom svetovej psychológie. Videl nielen jej prítomnosť, ale projektoval jej budúcnosť (prvý význam slovesa proicere je hádzať dopredu) a zároveň staval stánky, v ktorých sa psychológia postupne usídľovala. Vďaka aj tejto aktivite sa psychológia predovšetkým na Slovensku rozvíjala, jej poznatky stále vo väčšom počte oblasti využívali a uplatňovali, takže po páde železnej opony, na prelome 80. a 90. rokov, sme v Česko-Slovensku nielen nemuseli dobiehať niečo, čo by sme v psychológii a o psychológii neboli vedeli, ale mali sme zároveň vybudovanú sieť inštitúcií a stovky vyškolených odborníkov, čo nám umožnilo pokračovať tak vo výskume, ako aj v aplikácii psychológie „na úrovni dňa“.

Prirovnanie je však jedna vec. Druhá sú konkrétne činy, ktoré toto prirovnanie „validizujú“.

Vyrátame tu tie, ktoré najviac vyčnievajú, meno M. Bažányho však na nich už niekde „nevidieť“:

– Pomohol vstať slovenskej psychológii, udupanej komunistickou mocou po roku 1948, tým, že vytvoril Psychologické oddelenie Filozofického ústavu SAV– 1952.

– Vybuďoval s hŕstkou spolupracovníkov Psychologické laboratórium SAV– prvé samostatné experimentálne orientované vedeckovýskumné pracovisko psychológie vo vtedajšom Československu, základ dnešného Ústavu experimentálnej psychológie SAV– 1955.

– Delegovaním organizačných činností na S. Dorniča združil komunitu psychológov v Psychologickom krúžku, ktorý založil pri uvedenom pracovisku v SAV. Krúžok sa stal nielen predchodcom, ale aj zárodkom Slovenskej psychologickéj spoločnosti – 1958.

Z historie

ODIŠIEL JEDEN Z NAJVÝZNAMNEJŠÍCH BUDOVATELOV PSYCHOLÓGIE U NÁS – MIROSLAV T. BAŽÁNY (14.7.1923 – 30.1.1998)

DAMIÁN KOVÁČ, VERONIKA KOVÁLIKOVÁ
Ústav experimentálnej psychológie SAV, Bratislava

ABSTRACT

One of the most important psychology builder in Czecho-Slovakia Miroslav T. Bažány has left us (July 14, 1923 – January 30, 1998)

D. Kováč, V. Kováliková

M. T. Bažány was an important initiator of the revitalization of psychology in Czechoslovakia in the 1950s. He established the first experimental psychology center in Slovakia. He created and put into action the new concept of psychological educational child care. He initiated the establishment of psychological educational clinics, the Research Institute of Child Psychology and Pathopsychology, the Psychodiagnostic Center, the professional journal titled Child Psychology and Pathopsychology, the Laboratory of Comparative Psychology and the Special and Treatment

Pedagogy Institute. After the occupation in 1968 he emigrated and from 1970 – 1990 he worked as a UNESCO expert in the area of education in developing countries. After the democratic rebirth in 1990 he returned to Slovakia and as the dean of the School of Pedagogy at the Comenius University in Bratislava he brought this institution up to the standard of a European University.

key words:

history of psychology,
child psychology and pathopsychology,
psychological methodology

klúčové slová:

história psychológie,
psychológia a patopsychológia dieťaťa,
psychologická metodológia

Medzi rokmi 1948 a 1968 nebolo na Slovensku psychológ, dokonca ani študenta psychológie, ktorý by nebol poznal meno Miroslav Bažány a nevedel, že je to osoba, ktorá v našej psychológii veľa znamená. Aj keď to viacerí vedia o ňom aj dnes, mnohým mladým psychológom a dnešným študentom toto meno už veľa nehovorí. Aj keď ho počuli, nevedia dosť dobre, čo ho s našou psychológiou vlastne spája.

Keď sme pred nedávnom do pripravovanej veľkej Slovenskej encyklopédie navrhovali heslá z oblasti psychológie, povedali nám jej pracovníčky, že – pokiaľ ide o osobnosti – zaraďujú sa do nej iba tie, ktoré už nežijú.

Po 30. januári tohto roku v nej teda môže – a to zdôrazňujeme, že nielen môže – ale má dostať svoje miesto heslo: Miroslav Bažány. Tu je jeho návrh:

Bažány, Miroslav, T., PhD., CSc., doc. (14. 7. 1923 – 30. 1. 1998, Bratislava), významný iniciátor a organizátor rozvoja psychológie na Slovensku v rokoch 1950 až 70, tvorca a realizátor koncepcie psychologickéj výchovnej starostlivosti o dieťa, za-

Došlo: 29.6.1998; D.K., V.K., Ústav experimentálnej psychológie SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava, Slovensko

– Spolu s J. Doležalom (vtedy predstaviteľom Psychologickej komisie pri Československej akadémii vied) inicioval a realizoval prvé celoštátne (povojnové) odborné psychologické podujatie v Smoleniciach – 1957.

– Zorganizoval preloženie a vydanie diela: Woodworth – Schlosberg: Experimentálna psychológia – učebnica, ktorá donútila zdvihnúť úroveň štúdia psychológie, a tým aj práce v nej tak, aby sme sa mohli merať štandardami krajín s vyspelou psychológiou – 1959.

– Urobil zásadný krok ku skonkretizovaniu „sna“ psychologov v Československu o vsadení psychológie do širokej spoločenskej praxe, predovšetkým do výchovy a vzdelávania, tým, že v Bratislave založil prvú Psychologickú výchovnú kliniku; bol to základ budovania siete psychologického výchovného poradenstva v Česko-Slovensku – 1957.

– Založil Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, vtedy tretie samostatné vedeckovýskumné pracovisko na Slovensku s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré sa zakrátko stalo výborne vybaveným a najväčším z nich – 1964.

– Pri tomto ústave vytvoril Stredisko pre psychodiagnostické pomôcky. Bol to základ neskoršieho podniku Psychodiagnostické a didaktické testy (dnes Psychodiagnostika) – 1966.

– Založil časopis: Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Umožnil tak publikovať, a teda informovať o dianí a výsledkoch práce v psychológii u nás – 1967.

– Založil Inštitút špeciálnej a liečebnej pedagogiky, t.j. vysokoškolské učilište pre výchovu odborníkov v oblasti liečebnej pedagogiky – 1968.

Medzi rokmi 1969 a 1989 bol mimo Slovenska, pracoval v mnohých krajinách v službách UNESCO. A nebola to služba ľahká.

Stal sa expertom na funkčnú alfabetizáciu, ktorá sa uskutočňovala v Iráne (tu založil Ústav pre výchovu a výcvik dospelých), neskoršie pôsobil v Turecku (kde sa podieľal na reforme vysokého školstva), napokon v rozvojových krajinách strednej Ameriky (Hondurase a Quatemale). Avšak aj Afrika a konkrétne Zair, Zambia, Tanzánia a Sudan sa stali cieľom jeho edukatívno-organizačného pôsobenia. Počas tohto obdobia vytvoril rad odborných informačných publikácií, ktorými sa ako Slováč (vždy sa k tomu hrdo hlásil) výrazne zapísal do dejín tejto celosvetovej kultúrnej inštitúcie.

– Po návrate, začiatkom 90. rokov, sa stal dekanom Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. Post zastával počas dvoch za sebou nasledujúcich období, pričom fakultu nielen viedol, ale radikálne zmenil jej štruktúru i spôsoby vysokoškolskej prípravy učiteľov a vychovávateľov. Jeho nástupca – M. Zelina – zhodnotil v príslušnom nekrológu vklad M. Bažányho do rozvoja tejto fakulty zhruba takto: Za roky jeho pôsobenia sa Pedagogická fakulta so 63 odbormi stala najväčšou fakultou v rámci Univerzity Komenského, fakultou s najväčším počtom doktorandských štúdií, habilitácií a inaugurácií, fakultou s najväčším počtom profesorov a docentov z pedagogických fakúlt na Slovensku. Organizátorská vášeň M. Bažányho sa prejavila aj tu, a to založením Ústavu vývinu dieťaťa, Laboratória počítačovej lingvistiky, Edičného strediska a všetkého ďalšieho.

Aj keď funkcia dekana fakulty, z ktorej M. Bažány chcel vytvoriť solídnu vysokú školu európskeho štandardu, mu ukradla nielen z času, ale zrejme aj zo zdravia, neprestal sledovať psychologický život u nás. Živo máme v pamäti jeho takmer hodinové voľné vystúpenie pri príležitosti 40. výročia Ústavu experimentálnej psychológie SAV. V ankete s predsedami Slovenskej psychologickej spoločnosti pri príležitosti taktiež 40. výročia tejto inštitúcie som nedostal od neho ani po viacerých urgenciách písomnú odpoveď, ale poskytol mi rozhovor, ktorý mám na magnetofónovej páske (mimochodom počas dvoch hodín vyfajčil 38 cigariet). Keďže sa v ňom hodnotiaco

vyjadruje nielen k minulosti, ale aj k súčasnosti, odporúčam, aby si ho preštudovali predovšetkým terajší lídri psychológie u nás (Studia psychologica, 1996, 283-311).

Tento, vôbec nie úplný výpočet, by ako odpoveď na otázku, prečo na M. Bažányho nezabudnúť, stačil iste sám. Lenže on nielen projektoval, organizoval, zakladal, stavil. On všetko to, čo začal, aj viedol, riadil, dával tomu podobu, až kým to neprenehchal iným, ktorí to po ňom rozvíjajú ďalej. A práve to, o čo vnútri toho, čo zbudoval, išlo, ako sa k problémom a práci pristupovalo, čím a pre čo ľudí nadchýňal, ale aj k čomu ich donucoval, nie je o nič menej, ako to, čo založil.

Viacero rokov učil na vysokých školách. Tí, ktorým prednášal, vedia, ako im predostieral, o čo všetko v psychológii ide a ako súčasná psychológia k hľadaniu odpovedí na svoje otázky pristupuje. Vedia však aj to, ako im spontánne svojimi postojmi vlieval potrebu byť na seba náročný.

Sám mal širokú škálu záujmov, bol zaangažovaný vo všeobecnej, pracovnej, neskôr v klinickej psychológii, osobitne v psychológii a patopsychológii dieťaťa. Robil veci so záujmom a ľahko. Dar osobitného štýlu komunikácie mu umožňoval dosiahnuť a presadiť aj u ľudí na najvyšších miestach to, čo si – v záujme našej psychológie – zaumienil. Samozrejme, mal aj isté slabiny. Bol málo dochvilný, občas mával viac nápadov než by ich bolo možné uskutočniť, ťažko zvládal averziu voči osobám ináč zmýšľajúcim. No platí, že na všetko, čo urobil a čo nám i v nás zanechal, bolo treba veľa schopností, odvahy a práce. Osobitne tu chceme vyzdvihnúť jeho profesionálnu statočnosť. Nielenže sa kolegov zastal, ale nerozmýšľal o vlastnom riziku, keď išlo o potrebu umiestniť, prijať, zamestnať kolegu „postihnutého“, nech by mu bol akokoľvek vzdialený. Tak okrem iných prijal do Psychologickej výchovnej kliniky prof. A. Jurovského po jeho prepustení z Univerzity Komenského. Mňa (D. K.) si vybral a presadil do psychologického pracoviska SAV napriek tomu, že v záverečnom kádrovom posudku z vysokej školy sa tvrdilo, že sa hodím len na manuálnu prácu. Mňa (V. K.) premiestnil zo SAV potom, čo môj manžel bol odsúdený v politickom procese, do rodiacej sa Psychologickej výchovnej kliniky. A takých, nad ktorými držal ochrannú ruku, bolo nemálo.

V náčrte novodobého vývoja psychológie na Slovensku sme nazvali (my a J. Koščo) tri osobnosti – J. Stavěla, J. Čečetku a A. Jurovského – jej zakladateľmi. Generáciu psychológov nasledujúcu po nich by teda bolo možné nazvať – ako sme už predtým zdôvodnili – jej budovateľmi. M. Bažány bol, nielen chronologicky, ale fakticky určite prvým z nich. Na to nesmieme zabudnúť!

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ MIROSLAVA T. BAŽÁNYHO

(na základe jeho údajov):

Bažány, M.T., Dynamografická krivka, Psychologický zborník 1947, 16 s.

– Zásady psychologického výberu na povolanie, Psychotechnický ústav 1947, 21 s.

– Orientation professionnelle et scolaire, Pour l'Ére Nouvelle, 1947, Paríž, 11 s.

– Komplexný výskum efektívnosti pracovného procesu, ČSÚP Bratislava, 1950, 39 s.

– Učenie o vyššej nervovej činnosti a psychológie, Filozofický časopis SAV, 1954, 12 s.

– Psychologická výchovná starostlivosť o deti, Psychologický zborník, 1956, 8 s.

– Afektívna hodnota farieb, Výskumná správa SAV, Bratislava, 1958, 176 s.

– Zmeny afektívnej hodnoty farieb v ontogenéze, Výskumná správa SAV, Bratislava, 1959, 138 s.

– Woodworth– Schlosberg: Experimentálna psychológia, Editor prekladu, SAV, Bratislava, 1961, 840 s.

– Poruchy učenia a správania u detí v školskom veku, Výskumná práca VÚDPaP, Bratislava 1964.

– Reforma vzdelávania špeciálnych pedagógov, FF UK, 1965, 37 s.

– Liečebné výchovné ústavy, koncepcia, metódy práce a organizácie, Elaborát pre Poverníctvo školstva, Bratislava, 1966.

- Zásady reformy stredného školstva, Elaborát pre Povereníctvo školstva, Bratislava, 1966 (spolu s Dr. Stračárom), 84 s.
- Methodological Guide for Functional Literacy, UNESCO, Isfahán, 1970, 90 s.
- Evaluation Methods for Educational Field Projects, UNESCO, Paríž, 1972, 135 s.
- Functional Literacy Project- Evaluation of Research, UNESCO, Teherán, vol. I., III.-IX., 1973, 1248 s.
- Ecological Aspects in Vocational Training, UNESCO, Teherán, 1976, 32 s.
- Presentacion de M. T. Bažány de la educacion de los adultos, Tegucigalpa, 1979, 60 s.
- Methods of Functional Literacy, Ankara, 1980, 38 s.
- Programming, planning and organization of Adult education, Ankara, 1981, 52 s.
- Literacy Primer for Turkey, Ankara, 1980, 40 s.
- Principes et methodes pour l'Etablissement des statistiques scolaires, Kinshasa, 1981, 75 s. + anexes.
- Conception de la reforme scolaire zu Zaire, UNESCO, Kinshasa, 1982, 130 s.
- Methodes d' Elaboration des curricula pour l'ecole primaire, UNESCO, Kinshasa, 1983, 43 s.
- Systeme de planification et financement du systeme scolaire, Accra, 1990, 93 s.

SÚHRN

M. T. Bažány bol významný iniciátor revitalizácie psychológie v Československu v 50. rokoch. Založil prvé experimentálno-psychologické pracovisko na Slovensku. Bol tvorcom a realizátorom novej koncepcie psychologickej výchovnej starostlivosti o dieťa. Inicioval založenie psychologických výchovných kliník, založil Výskumný ústav psychológie a patopsychológie dieťaťa, stredisko vydávania psychodiagnostických metód, odborný časopis Psychológia a patopsychológia dieťaťa, Laboratórium porovnávacej psychológie, Inštitút špeciálnej a liečebnej pedagogiky. Po okupácii r. 1968 emigroval a r. 1970-90 pôsobil ako expert UNESCO v edukatívnej oblasti pre rozvojové krajiny. Po demokratickom prerode sa r. 1990 vrátil na Slovensko, kde vo funkcii dekana Pedagogickej fakulty Komenského univerzity povzniesol túto inštitúciu na európsky štandard vysokej školy.